

43. Селезнева А.В. Политические представления и ценности россиян / А.В.Селезнева. – М. : Издательство Московского университета, 2012. – 224 с.
44. Слова Грефа о России-дауншифтере вызвали оторопь на Гайдаровском форуме. 15.01.2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mk.ru/economics/2016/01/15/slova-grefa-o-rossiidaunshiftere-vyzvali-otorop-na-gaydarovskom-forume.html>.
45. Стенографический отчет о встрече с творческим коллективом газеты «Комсомольская правда». 23.05.2005. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/community_meetings/22990.
46. Фонов А.Г. Россия: от мобилизационного общества к инновационному / А.Г.Фонов. – М. : Наука, 1993. – 272 с.
47. ЦБ и МЭР оценили отток капитала: 62,7 млрд. долларов в прошлом году, 35 млрд. - с начала этого года. 18.03.2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.com/finance/18mar2014/rucptloutflw.html>; Чистый отток капитала из России в 2014 году составил \$151,5 млрд. 16.01.2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://top.rbc.ru/finances/16/01/2015/54b96c5e9a7947490508d8d2>; ЦБ РФ: чистый отток капитала из России в 2015 году составил \$56,9 млрд. 18.01.2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://tass.ru/ekonomika/2595203>.
48. Ципко А. Изживание ценностей / Александр Ципко // Литературная газета. – 2012. – № 29.
49. Ципко А. Необольшевизм как главная опасность. Нужен ли России союз Путина с либеральной интеллигенцией? / Александр Ципко // Независимая газета. – 22.06.2012.
50. Яковенко И.Г. Небесный Иерусалим или Российская империя: диалектика должного и сущего: Цикл статей / И.Г.Яковенко // Рубежи. – 1997. – №5-9.
51. Яковенко И.Г. От империи к национальному государству (попытка концептуального анализа) / И.Г.Яковенко // Полис. – 1996. – №6(36). – С.117–128.

УДК 330. 341. 1

Васильев О.А.

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ КАЗАХСТАНУ

У статті аналізуються проблеми суспільно-політичної модернізації Казахстану в рамках інтеграційного об'єднання Євразійського економічного союзу. Розглянуто сучасний стан, взаємозв'язок і перспективи соціально-політичної трансформації країни.

Ключові слова: модернізація, інтеграція, трансформація, соціальний, політичний.

Васильев А.А. Особенности общественно-политической модернизации Казахстана.

В статье анализируются проблемы общественно-политической модернизации Казахстана в рамках интеграционного объединения Евразийского экономического союза. Рассмотрено современное состояние, взаимосвязь и перспективы социально-политической трансформации страны.

Ключевые слова: модернизация, интеграция, трансформация, социальный, политический.

Vasilyev A. Features of socio-political modernization of Kazakhstan

In this article problems of modernization of Kazakhstan in the framework of Eurasian Economic Union are analyzed. The modern state, interdependence and prospects of its socio-political transformation are considered.

Keywords: modernization, integration, transformation, social, political.

Після розпаду Радянського Союзу на теренах євразійських цивілізацій відбуваються соціально-політичні трансформації. Вперше розмови про інтеграційний проект на пострадянському просторі почалися на початку 90-х років після зникнення СРСР і прискореної деградації нових незалежних держав. Так, у 1994 р. Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв у виступі перед студентами Московського державного університету імені М.В. Ломоносова висунув ідею про євразійську інтеграцію. У січні 2015 р. Росія, Казахстан і Білорусь проголосили створення Євразійського економічного союзу. Вважається, що створення Євразійського Союзу у складі Росії, Білорусі та Казахстану як одного з полюсів сучасного світу дозволить учасникам інтеграції посісти чільне місце у світі, увійти до числа лідерів глобального зростання, домогтися успіху і процвітання.

Соціально-політична модернізація Казахстану потребує здійснення інституціональних перетворень, вибору форм гнучкого поєднання ринкових механізмів, інструментів державного регулювання економіки та сучасних інститутів громадянського суспільства. Тільки за безумовного дотримання пріоритетності соціальних завдань реформ можна сподіватися на створення потужних стимулів економічного зростання, технічного переозброєння виробництва, підвищення його ефективності. Аналіз літератури [2–4] показує, що актуальні проблеми соціально-політичної модернізації Казахстану в рамках інтеграційного об’єднання Євразійського економічного союзу практично не висвітлено, вони потребують подальшого поглиблленого дослідження.

Казахстан, Росія і Білорусь є державами-членами Євразійського економічного союзу. Казахстан входить у нинішній етап інтеграційного проекту ЄАЕС з негативним економічним фоном. Витоки проблем фінансової системи країни слід шукати не лише у девальвації російського рубля і не лише у зниженні нафтових цін. Головна причина полягає у тому, що фактично вичерпано базову економічну парадигму, у рамках якої

розвивався Казахстан з початку періоду незалежності, ї яка трималася на трьох фундаментальних засадах: високих цінах на експортну сировину, іноземних інвестиціях та зовнішніх позиках. Це дозволяло країні нарощувати споживання та навіть здійснювати такі грандіозні проекти, як перенесення столиці і численні всесвітні з'їзди [3].

Ціни на сировину виявили свою нестійкість. Іноземні інвестиції скоротилися, і сподівання, що вони знову зростуть, не мають ґрунтовних підстав. Але головне в тому, що, разом з нагромадженням іноземних інвестицій в економіці Казахстану, зростає вивезення з країни доходів від них. Ще до кризи 2007 р. цей показник став співмірним з надходженням нових інвестицій, а на сьогоднішній день це співвідношення стало негативним.

Щодо зовнішніх позик, то під накопичений 156 млрд. дол. США зовнішній борг, з Казахстану вивезено приблизно вдвічі більше – 280 млрд. дол. США (згідно з офіційною звітністю на кінець 2014 р.). Сьогодні платіжний баланс і курс тенге підтримуються за рахунок надходження до Казахстану резервів, нагромаджених за кордоном у прибуткові роки. За оцінками експертів, на це витрачається 2–3 млрд. доларів на місяць з більш, ніж 100 млрд. дол. резервів. Якщо навіть ціни на сировину підуть угору, то це зможе на певний час підтримати економіку, але не зможе повторити те, що успішно розвивалося у 2000-ні роки.

На сьогоднішній день норма нагромадження основного капіталу в Казахстані наближається до 30%. На долю промисловості припадає понад 51% усіх інвестицій, у тому числі у нафтодобувній промисловості – 39,1%, тобто біля 78% усіх інвестицій в промисловості загалом. Частка видобувної промисловості у ВВП не перевищує 20%, на неї припадає 39,1% інвестицій в основний капітал. На такі прогресивні галузі, як хімічна промисловість, припадає близько 0,5% усіх інвестицій, машинобудування – ще менше. Це потребує доскональної модернізації виробничого апарату для забезпечення випуску сучасної конкурентоспроможної продукції.

Статистика показує, що реалізація рекомендацій щодо підвищення ставки рефінансування, проведення жорсткої грошово-кредитної та податково-бюджетної політики не привела до підвищення якості економічного зростання. Пріоритетною задачею має стати не просто

боротьба з інфляцією, а визначення оптимального рівня інфляції, який стимулює економічне зростання і структурні зміни в економіці [2].

Модернізація держави, яка стоїть на захисті національних інтересів, потребує розробки загальнонаціональної програми соціально-економічної модернізації країни, створення системи стратегічного планування і прогнозування для дослідження довгострокових тенденцій розвитку країни з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників. Для цього потрібна сучасна державна структура управління, яка має бути оптимальною для ринкової економіки, в першу чергу, ефективний уряд, здатний реалізувати пріоритетні цілі. Необхідно сконцентруватися на обмеженій кількості пріоритетів, на реалізації стратегій, спрямованих на досягнення визначених цілей. Зокрема, це потребує уdosконалення законодавчо-правової бази функціонування держави, послідовної підтримки соціально-політичної стабільності [2].

Ефективність уряду має базуватися на трьох взаємопов'язаних факторах: структурній організації, стратегічній координації, належному рівні підготовки кадрів. Державне управління складними системними перетвореннями суспільства і економіки також має стати системним. Державна система координації має бути ефективною і прозорою. Результати її роботи мають бути доступними всім підзвітним органам [2].

Для Казахстану визначено сім основних принципів стратегії побудови центральної і місцевої влади: 1) компактний і професійний уряд, який сконцентрується на виконанні лише кількох найбільш важливих функцій; 2) робота за програмами дій на основі стратегій; 3) чітко налагоджена міжвідомча координація; 4) підвищення повноважень і відповідальності міністрів, їхня звітність та стратегічний контроль за їхньою діяльністю; 5) децентралізація всередині міністерств, від центру до регіонів та від держави до приватного сектору; 6) ефективна боротьба з корупцією; 7) поліпшення системи найму, підготовки і просування кадрів.

У рамках стратегії виходу на траекторію сталого розвитку створено інституціальні передумови для більш активної участі держави в модернізації казахстанської економіки, зокрема організовано фонд «Казина», метою якого є координація всіх інститутів розвитку для концентрації зусиль на реалізації проривних проектів міжнародного значення. Це буде досягнуто як шляхом створення нових наукових центрів,

які відповідатимуть міжнародним стандартам, так і за рахунок активізації діяльності на світовому ринку наукових технологій для підвищення науково-технологічного рівня виробництва. Поліпшення диверсифікації казахстанської економіки пов'язується з реалізацією кластерної ініціативи, що має підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

З цією метою було прийнято низку стратегічних документів, зокрема: «Стратегію розвитку транспортного комплексу Казахстану», «Стратегію територіального розвитку», «Концепцію створення регіонального фінансового центру в Алматі», «Концепцію сталого розвитку Казахстану», «Концепцію формування соціально-підприємницьких корпорацій» тощо [4].

Росія здійснює свою діяльність у Казахстані за рахунок чотирьох найкрупніших енергетичних компаній: «Газпром», «ЛУКОЙЛ», «Транснефть» і «Роснефть». Саме ці компанії дозволяють Москві зберігати в Астані вагомість російських інтересів і запобігати домінуванню Пекіна в економіці Казахстану. Перш за все, йдеться про Каспійський трубопровідний консорціум (КТК) і нафтопроводи «Приіртиськ–Атасу–Алашанькоу» та «Атирау–Самара». Крім того, обіг нафти між Росією і Казахстаном здійснюється Каєпійським морем між Актау і Махачкалою.

Стабільні партнерські відносини між РФ і Казахстаном підтримуються у газовій сфері (два ключові газопроводи «Середня Азія – Центр» та «Бухара-Урал» проходять територією Казахстану). Проект будівництва нового Прикаспійського газопроводу дозволяє «Газпрому» розширювати ресурсну базу, гарантуючи безперебійні поставки за кордон.

Крім того, Росія прагне розширити свою присутність у Казахстані в атомній галузі, а також інвестує кошти у розвиток електроенергетики, наприклад, беручи участь у проекті реконструкції Екибастузької ГРЕС-2 з приєднанням до неї двох додаткових енергоблоків. Росія залишається вагомим партнером Казахстану у військових та космічних сферах, прикладом цього є найбільша угода на постачання з Росії п'яти ЗРК S-300PS на безоплатній основі, а також співробітництво «Роскосмосу» та його казахстанського аналогу – «Казкосмосу» [4].

В останні роки Китай став конкурувати з РФ за вплив у Центральній Азії, зокрема, у Казахстані.

Згідно з даними Світового банку, за останні десять років рівень ВВП Китаю зріс більше, ніж у п'ять разів. Китай має статус другої економіки світу після США. За іншим показником – ВВП на душу населення – Китай все ще відстає від розвинених країн. Цей показник у Китай, за даними МВФ, становить біля 7500 дол., а у США він дорівнює приблизно 47000 дол. Зростаюче виробництво потребує все більше ресурсів, що робить Китай важливим сировинним імпортером, зокрема енергоносіїв. На Китай припадає понад 20% світового споживання. Експерти вважають, що у найближчі три десятиріччя зростання китайської економіки буде більш повільним, аніж у попередні 30 років, але Китай незабаром стане найбільшою економікою у світі, перевершивши США [3].

Що стосується інтересів Китаю у Казахстані, то перш за все треба відзначити прагнення КНР отримати доступ до мінеральних ресурсів Казахстану (нафта, газ, уран) і забезпечити надійний транзит туркменського газу. Китай також зацікавлений у розвитку Сінцзян-Уйгурського автономного району в рамках міжрегіонального співробітництва, у побудові шосейної і залізничної інфраструктури. Пекін має на меті розширення обсягів китайської продукції на ринках Казахстану, планує зв'язати Астану економічними зобов'язаннями завдяки фінансовій допомозі і кредитам, а також поглибити культурні зв'язки, впливаючи на становлення нового покоління казахської еліти.

Крім того, цілком очевидно, що Китай сподівається стати постійним гравцем у перспективних прикаспійських нафтових проектах. Китай забезпечує надійні інвестиції для Казахстану: за даними Національного банку Республіки, прямі китайські інвестиції у Казахстан приблизно у 3,5 рази перевищують російські, що фактично свідчить про домінування Китаю у сфері інвестицій.

У зв'язку з посиленням впливу КНР на регіон Центральної Азії у Казахстані зростає занепокоєння щодо «китайської загрози», яка непокоїть також Киргизію та Узбекистан. Усвідомлюючи це, Пекін запроваджує стратегічно, спрямовану на поліпшення свого іміджу, зокрема використовує культурні та освітні програми. Казахстан побоюється можливої залежності від китайського імпорту і зменшення виробництва товарів власних галузей промисловості, зокрема таких, як текстиль та взуття. Жорстка конкуренція між китайськими і казахстанськими виробниками виявляється на місцевих

ринках, де половина обороту скоро може опинитися під контролем китайського бізнесу [3, с. 123].

Для Казахстану ключовою задачею модернізації є орієнтація фінансової системи на забезпечення ресурсами таких пріоритетних напрямів економіки, як індустріально-інноваційний сектор, малий і середній бізнес, сільське господарство, інфраструктура із залученням іноземних інвесторів. Для Казахстану, який віддалений від основних ринків збути і практично не має виходу до морських портів, конче важливим є рівноправний доступ до інфраструктур Росії та Білорусі. Ефективне вирішення цих задач може бути забезпечено у форматі Євразійського економічного союзу. У майбутньому це регіональне об'єднання має створити фундамент для побудови крупномасштабного ринку з єдиними правилами, забезпечивши економічне зростання і підвищення добробуту громадян [1].

Останні роки Казахстан проголошував, що буде сировинну економіку, на базі якої в подальшому буде побудовано високотехнологічну промисловість. Металургія і нафтова промисловість залишаються основою економіки Казахстану. Так, з 1990 до 2014 р. виробництво нафти збільшилося утрічі, металу – вдвічі. Це забезпечувало країні стабільне зростання у 5% щорічно. На нафту припадає 55% від загального експорту Казахстану, на метал – 14%. Частка промислових товарів залишається незначною.

Частка експорту Казахстану до Росії, незважаючи на його членство у Митному союзі, дорівнює всього 9%, у порівнянні з 28% у Молдови і 19% у Вірменії. Казахстан має труднощі в економіці не від суттєвої залежності від Росії, а тому, що кардинально залежить від експорту нафти і металу.

Вважалося, що Казахстану вдалося конвертувати свій ресурсний потенціал в іноземні інвестиції, стабільне зростання і дружні відносини із Заходом, Росією та Китаєм одночасно. Але на сьогодні це прагнення не вдається реалізувати на практиці. Уряд Казахстану готується до того, що протягом найближчих п'яти років ціна нафти буде на рівні 30 – 40 дол. США за барель, до здешевлення металів, скорочення іноземних інвестицій і зменшення попиту на казахстанські експортні товари у Росії та Китаї. Побудова сучасної економіки, не маючи надприбутків від нафти, є більш складною задачею для Казахстану.

Багато експертів вважають створення Євразійського Союзу черговою піар-акцією кремлівської влади, яка не має нічого спільного з класичною євразійською парадигмою. Цей курс розходиться також з орієнтацією на Захід, де пострадянські олігархи купують маєтки та компанії, виводячи активи стратегічних підприємств до офшорів. Створення Євразійського Союзу суперечить стратегічним планам США та Євросоюзу щодо пострадянського простору.

Для проведення модернізації країни Астана має нагальну потребу у залученні інвестицій з КНР, тому Казахстан спробує лавірувати між Китаем і Росією, щоб не бути безповоротно втягнутим, в першу чергу, до сфери впливу Китаю.

На сьогоднішній день у рамках Концепції зовнішньої політики Республіки Казахстан у 2014–2020 рр. основним партнером Казахстану є Росія. Таким чином, можна констатувати, що російські та казахстанські уряди мають досить міцні зв’язки, і САЕС спрямований на їх укріплення.

Використані джерела та література:

1. Васильев О.А. Проблемы трансформации интеграционного об'единения РФ и Белоруссии / О.А. Васильев / Зовнішні справи. – 2014.- №7. – С. 44 – 47.
2. Васильев О.А. Розвиток виробничих сил, науки і техніки як головний фактор, що визначає соціально-політичну трансформацію сучасних держав / О.А. Васильев // Зовнішні справи. – 2014. – №9. – С. 44-47.
3. Ігнатєв П.М. Геополітичні та геоекономічні інтереси у світовій політиці / П. М. Ігнатєв. – Чернівці : Книги -XXI, 2014. - 363 с.
4. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України : Підручник / За наук. ред. М.А. Кулініча / 2 вид. – К. : «LAT&K», 2015.- 477 с.

УДК 321.6/8((575.4)

Метельова Т.О.

ТУРКМЕНІСТАН: ОСОБЛИВИЙ ШЛЯХ ЧИ НЕОДЕСПОТИЯ?

На підставі аналізу трансформаційних процесів у Туркменістані з моменту отримання ним незалежності й до сьогодні виявлено специфічні риси соціально-економічного устрою цієї країни. Показано, що політичні процеси першої половини 90-х рр. ХХ ст. потенційно містили в собі можливість демократичного розвитку країни, яка, однак, швидко була втрачена. Зроблено висновок, що подальший розвиток країни призведе до вибудови специфічного варіанту тоталітаризму у формі східної деспотії. З появою нового президента у країні відбуватимуться повільні, але демократичні зрушения.

Ключові слова: Туркменістан, «особливий туркменський шлях», деспотія, тоталітаризм, модернізація.